

2/2019

BESKYDY

zpravodaj chráněné krajinné oblasti



Foto: P. Wolf

Hmyzožraví letouni

**Netopýři a jeskyně
Moravskoslezských Beskyd**

Návraty vládců oblohy

**Vlk na česko–slovenském
příhraničí v roce 2019**

**Vstavač osmahlý – „dinosaurus
mezi orchidejemi“**

Kdo by neznal pověst o sirotkovi z Radhoště nebo příběhy o zbojnických pokladech ukrytých kdesi v podzemí. V dávných příbězích se o beskydských „ďurách“ vypráví velmi často. A stejně často se v nich ukrývají poklady nedozírné hodnoty. Jenže to jsou jen příběhy. Namísto zlata, stříbra a drahého kamení se tu však nachází jiné poklady. Zdejší podzemí už přes čtyřicet let zkoumají jeskynňáři z Bohumína. Objevili desítky nových jeskyní, našli a vykopali nové prostory, u těch známých zjistili, že zde máme jedny z nejdelších a nejhlubších pseudokrasových jeskyní, že se tu něco stále hýbe a posouvá... Také každoročně mapují jedny z nejužasnějších savců, kteří se naučili létat, vidět ušima a upadat do zimního spánku. A nejen o netopýrech, podivuhodných tvorech noční oblohy, ale také o dalších vládících beskydského nebe jako je sokol, orl nebo ostříž se můžete dočíst v tomto čísle zpravodaje. A protože na horách i v životě vše souvisí se vším, tak vám prozradím, komu také hodně záleží na zdejší přírodě. Díky kvalitní vodě z Ostravice se v Beskydském pivovárku varí skvělé pivo – proč tomu tak je se dočtete v našem rozhovoru s jeho spoluzakladatelem. Veliký dík jim patří také za to, že finančně přispěli na vydání tohoto čísla zpravodaje.

František Jaskula

Hmyzožraví letouni

Petr Wolf

Následující pojednání nebude o Gripenech či problémech Boeingu, nýbrž o nesmírně zajímavé a pestré skupině létajících savců – o netopýrech. Že o pestrosti těchto nenápadně zbarvených nočních tvorů pochybujete? Snad vás následujících pár řádků přesvědčí o opaku.

Obři i malinčí

Naši netopýři se řadí spolu s býložravými kaloni do skupiny zvané letouni. Celosvětově se jedná o druhově velmi bohatou skupinu (1 200 druhů) zahrnující zhruba jednu pětinu savců. V ČR netopýři (27 druhů) dokonce tvoří jednu třetinu savců. Letouny najdeme kromě Antarktidy na všech kontinentech, včetně vzdálených ostrovů nebo za polárním kruhem. Některé druhy dosahují poměrně úctyhodných rozměrů, jako např. kaloň malajský s téměř dvoumetrovým rozpětím křídel. Na druhou stranu – jiné druhy připomínají spíše většího čmeláka. Jako třeba netopýrek thajský, který je s hmotností pod dva gramy někdy považovaný za vůbec nejmenšího savce. V Beskydech běžně se vyskytující netopýr nejmenší s hmotností přes čtyři gramy také není žádný obr.

Všeobecně se ví, že se netopýři živí hmyzem, ale mezi letouny najdeme celou řadu druhů, které dokáží ulovit i poměrně velkou kořist jako jsou ptáci, žáby nebo ryby (např. netopýr rybařící). Značná část letounů se živí plody, nektarem nebo pylem a právem je považujeme za nepostradatelné z hlediska opylování a šíření rostlin. Jistě jako zajímavé shledáte tři druhy netopýrů žijících se výhradně kreví. Nepanikařte, žijí v Latinské Americe.

Jedná se tedy o velmi pestrou a úspěšnou skupinu živočichů. Má to dva důvody. Naučili se skvěle létat a obsadili noční nebe. Ačkoliv se u nich schopnost letu vyvinula zhruba o sto miliónů let později než u ptáků, obratností se jim více než vyrovnají. Najdeme zde druhy, kterým nedělá problém přeletět stovky či dokonce tisíce kilometrů, např. netopýr rezavý nebo netopýr pestrý. Rekordmanem je netopýr parkový se zjištěným přesunem mezi Lotyšskem a Chorvatskem (1905 km). Na druhou stranu – i druhy spíše usedlé, pohybující se celý život v okruhu několika kilometrů, jako např. vrápenec malý nebo netopýr ušatý, nás překvapí vynikající leteckou akrobacií, kdy jim nedělá problém prolétávat hustými korunami stromů či keřů.



Netopýr velký.

Tajemství echolokace

K létání se přidala dokonalá noční orientace pomocí echolokace, tedy ultrazvukového „pištění“ s přesným odposloucháváním ozvěny. Pomocí přístrojů můžeme určovat druhy netopýrů podle hlasu, podobně jako u ptáků. Netopýři dokážou charakter vypouštěných ultrazvukových signálů měnit. Delší vlnové délky (nižší tóny) jsou vhodnější pro orientaci na dálku, krátké pro detailní zaměření kořisti nebo překážek na blízko. Je to stejný princip, jaký znáte u rozhlasových vln. Pořady vysílané na dlouhých vlnách zachytíte na ohromné vzdálenosti od vysílače, ale ta kvalita není nijak valná. Netopýři tedy mohou operativně měnit vlnovou délku signálu, jeho sílu nebo opakování podle potřeby. Pomocí tlamky dokáží signál více soustředit do úzkého prostoru, pokud chtějí mít větší „rozhled“, tak přivřením tlamičky úhel signálu rozšíří. Jedná se o velmi přesný a výkonný nástroj, kdy např. netopýr ušatý dokáže na půl metru rozlišovat půlmilimetrové (!) detaily a podle potřeby ve vzdálenosti několika centimetrů od kořisti již rozlišuje detaily v setinách milimetru. Pomocí echolokace netopýři dokážou „změřit“ rychlost kořisti, podobně jako policejní radar atd. Orientace netopýrů je tedy lepší než ta naše pomocí zraku.

Létání a echolokace jsou mocné, ale nesmírně energeticky náročné nástroje. Tomu odpovídá i „spotřeba“. V některých případech netopýři sežerou za jednu noc hmyz v množství jedné čtvrtiny vlastní hmotnosti. Ovšem ani kořist není tak úplně bez šance. Některé můry mají chloupky a brvy pohlcující ultrazvuk (jsou tedy „neviditelné“), jiné jsou schopny zaslechnout lovícího netopýra a střemhlavým pádem se mu vyhnout. Některé druhy nočních motýlů dokáží dokonce ultrazvukovými výkřiky netopýry dokonale dezorientovat. Jiné druhy „pouze“ vylučují nechutný sekret.

Asi už chápete, že v krátkosti popsat pestrost letounů je prakticky nemožné. K tématu se určitě ještě vrátíme. ■



Vrápenec malý.

Netopýři a jeskyně Moravskoslezských Beskyd

Josef Wagner

V oblasti Moravskoslezských Beskyd a Slezských Beskyd tvořící geografické a geologické oblasti vnějšího flyšového pásma Západních Karpat, existuje řada povrchových a podzemních geomorfologických tvarů, jež nesouvisí s klasickými krasovými procesy. Podzemní jeskyně v Beskydech tak označujeme jako „pseudokras“.



Kolik jeskyní je dnes známo v Moravskoslezských Beskydech?

Když v roce 1971 začali zkoumat beskydský „pseudokras“ speleologové bohumínského klubu ORCUS, bylo v této oblasti známo asi 15 jeskyní, z nichž nejdelší byla jeskyně Cyrilka na Pustevnách (tehdy dlouhá 165 metrů) a nejhlubší Kněhyňská jeskyně s hloubkou 46 metrů. Mnohaletou výzkumnou činností a kopáním bohumínských speleologů se podařilo v obou jeskyních objevit stovky metrů nových jeskynních chodeb a propastí. Dnes má Kněhyňská jeskyně hloubku 57,5 metrů (je nejhlubší pseudokrasovou jeskyní flyšové oblasti Západních Karpat) a jeskyně Cyrilka je dlouhá 552 metrů (je druhou nejdelší pseudokrasovou jeskyní v Česku). Další velmi známé a významné jeskyně jsou Ondrášovy díry na hřebenu Lukšince, Čertova díra pod vrcholem Čertova mlýna nebo jeskyně Velryba v Pulčinské hornatině. Dnes je v Moravskoslezských Beskydech známo 50 pseudokrasových jeskyní a dalších 16 v Pulčinské a Vizovické hornatině.

Jsou tyto jeskyně turisticky přístupné?

Jeskyně v Moravskoslezských Beskydech nejsou turisticky přístupné. Jejich sledování, výzkumy a ochranu provádějí speleologové. Stálý vývoj a recentní svahové procesy se samozřejmě velmi aktivně projevují i v podzemí. Svahové procesy jsou stále živé, což dokazují hojné a velké svahové sesuvy i v posledních letech (ten největší na hře-

benu Gírové v roce 2010). Pro sledování pohybů skalních bloků proto byly v jeskyních Cyrilka a Kněhyňská jeskyně zabudovány dva „Košťákoměry“ neboli terčová měřidla. Jsou schopna měřit pohyby skalního masívu s přesností na setiny milimetrů ve všech třech osách.

Pravidelná měsíční kontrola měřidla v Kněhyňské jeskyni v červenci 2017 přinesla nemilé a varující zjištění. Právě v domě nazývaném „Komora“ došlo přímo nad terčovým měřidlem k závalu několikátunovými pískovcovými bloky. Zavalily také nainstalované terčové měřidlo. Jeskyně je stále živá a skalní bloky jsou nestálé a v pohybu. K obdobnému závalu mnohatunovým skalním blokem došlo v nedávné době i v jeskyni Ondrášovy díry. Návštěvy a pohyb v těchto jeskyních jsou vždy velmi nebezpečné, a proto je také většina jeskyní uzavřena.

Tyto procesy, zvláště v tomto typu pseudokrasových jeskyní nemůžeme nikdy předem odhalit ani vysledovat. O to více musí být zvažován každý pohyb, každý průnik do kritických míst. Prohlídka podezřelých a ohrožených úseků spadem balvanů jeskyně je samozřejmostí při každé akci. Speleologie, ta s sebou vždy přináší nebezpečí, které zkušební speleologové nikdy nepodceňují.

Proč jsou jeskyně v Moravskoslezských Beskydech tak chráněny?

Kromě toho, že jsou přirozenou geologickou sondou hluboko do podzemí, prozrazující dění, které probíhalo a probíhá ve flyšových pískovcových vrstvách, jsou dnes velmi významnými zimovišti netopýřů. Pro zimo-

vání netopýřů jsou v beskydském podzemí ideální podmínky. Stálá teplota okolo 6° C během celého hibernačního období, vysoká relativní vlhkost okolo 100 %, minimální rušení lidskými návštěvami. Jeskyně pod vrcholem Kněhyň, v nadmořské výšce okolo 1200 m n. m., jsou dnes vlastně jedny z nejvýše položených zimovišť v ČR.

Nejvýznamnějšími zimovišti netopýřů v této oblasti, a to nejen v jeskyních, je Kněhyňská jeskyně, jeskyně Cyrilka a jeskyně na vrcholu Kopce. V těchto jeskyních bylo při zimování celkem zjištěno 12 druhů netopýřů. Převládajícími druhy jsou netopýř velký a vrápenec malý. V některých jeskyních hibernují v počtu několika set jedinců. Netopýř brvitý se na beskydských zimovištích objevuje v desítkových počtech. V počtu několika kusů se zde objevuje netopýř vousatý a netopýř ušatý. Výjimečně byl v některých jeskyních zastižen netopýř vodní, severní a řasnatý. Unikátní byl objev vrápence velkého zimujícího v jeskyni Naděje na vrcholu Kopce. Je to dosud nejsevernější nález tohoto druhu v ČR.

Která zimoviště jsou největší?

Největším zimovištěm je Kněhyňská jeskyně, kde počet zimujících vrápenců malých je až 300 jedinců a netopýřů velkých až 200. Jeskyně je velmi členitá a existuje zde množství, pro člověka neprůlezných puklin a prostor. Lze tedy předpokládat, že nalezené počty jsou menší než skutečné stavy hibernantů. O tom, že netopýři při zimování zalétají i do velmi úzkých a nepřístupných prostor beskydských jeskyní



Ondrášovy díry – skalní bloky jeskyně jsou nestálé a v pohybu.

svědčí i dlouhodobá sledování speleologů. Od roku 2014 do roku 2019 sledovali během zimního období v měsíčních intervalech stavy netopýra velkého v Kněhyněské jeskyni. Na počátku a uprostřed hibernačního období dosahovaly počty pouze několik desítek, ale na jaře, před opuštěním jeskyně se stavy zvýšily až pětinasobně. Právě s blížícím se jarem a dobou, kdy se netopýři chystají opustit zimoviště, se z celé jeskyně stahují blíže ke vstupním otvorům a vytvářejí velmi početné skupiny. To svědčí nejen o tom, že netopýři pobývají na místech, kam se speleologové nedostanou, ale také o tom, že v jeskyni jsou poměrně rozsáhlé prostory, které dosud nebyly objeveny.

Důležitým zjištěním při sledování netopýřů na beskydských zimovištích jsou i jejich stoupající počty, zvláště stavy vrápenců malých. V jeskyni Cyrilka jich v letech 1981 až 2000 zimovalo 10 až 20 jedinců a v posledních letech jejich počty přesahují 100. Obdobné je to i v Liptálské štoli (stará štola po těžbě pískovce nedaleko Liptálu), kde ještě na konci minulého tisíciletí zimovalo několik desítek jedinců a dnes počty vrápenců malých přesáhly 400. ■

Josef Wagner – fotograf, kameraman a speleolog. V roce 1971 založil speleologickou organizaci ORCUS Bohumín, kterou vede již 48 let. Stejnou dobu se zabývá i výzkumem jeskyní Moravskoslezských Beskyd.

Rozhovor připravil František Šulgan



Terčové měřidlo v Kněhyněské jeskyni.



Kněhyněská jeskyně je nejhlubší a poskytuje úkryt netopýřům.

Kvalitním spánkem za přežití

Petr Wolf

Jak jste se dočetli v předchozím článku, zdejší jeskyně jsou významným zimovištěm netopýřů. Pro tyto „nenažrané“ hmyzožravé letouny je zima vůbec velmi složitým obdobím. Zatímco hmyzožraví ptáci to vyřešili pomocí někdy i poměrně dalekých migrací (např. rorýsi odlétají až do Jižní Afriky), netopýři nehostinné období zvládají pomocí zimního spánku (hibernace), tzv. řízené hypotermie.

Snížení tělesné teploty není v přírodě jev nijak vzácný. Znáte jej např. u hmyzu, ryb, žab apod. Netopýři (podobně jako ježci nebo plši) celý proces změny tělesné teploty ovládají. Při zimním spánku netopýřů klesá teplota těla z běžných 37°C na teplotu pouze o 1°C vyšší než je teplota okolí. Nároky na teplotu prostředí se velmi liší. „Teplomilnější“ vrápenec malý potřebuje prostory (jeskyně, sklepy) v rozmezí teplot od 6 do 9°C, naopak otužilci jako např. netopýř severní či netopýř černý si vystačí se skalními štěrbinami s teplotou od -2 do 3°C. To, co je společné pro všechny zimující netopýře, je potřeba stabilní relativní vlhkosti (90–98 %), slabého proudění vzduchu, ale hlavně naprostého klidu. Každé probouzení

z hibernace (zvláště to vynucené vyrušením např. člověkem) je energeticky nesmírně náročné a může vést k rychlému vyčerpání podzimních tukových zásob. Uvádí se, že při probuzení je spotřebována energie, která by jinak stačila na dva až tři týdny zimního spánku. Na druhou stranu – i v zabezpečených klidných jeskynních zimovištích netopýři nespí celou zimu. Pravidelně se probouzí, ať už z důvodu prostého protažení těla, přesunu na vhodnější místo, potřeby si „odskočit“ nebo dokonce páření. Velmi zajímavé je nové zjištění brněnských zoologů, že netopýři jsou schopni se pohybovat nejen po plném probuzení, tedy s normální teplotou, ale dokonce za velmi nízkých tělesných teplot bez potřeby zahřátí. Ačkoliv se ve většině případů jedná o pomalý přesun mezi shluky zvířat, v některých případech byl zaznamenán dokonce přelet. Ukazuje se, že o chování netopýřů nevíme zdaleka vše. Platí také fakt, že známe pouze zlomek zimovišť netopýřů. Zvláště v případech úkrytů v domech, mostech, ale i v doupných stromech. Proto velmi uvítáme vaši pomoc při mapování (petr.wolf@nature.cz). ■



Zimující kolonie vrápence malého v Kněhyněské jeskyni.

Návraty vládců oblohy

Václav Tomášek

Sokol stěhovavý

Jako první raritu bychom měli zmínit návrat sokola stěhovavého, který po téměř 50 letech vyvedl mláďata na jedné ze skal v CHKO Beskydy. Areál sokola se nejen v ČR, ale v celé Evropě postupně rozšiřuje (nyní asi na polovinu území původního rozsahu). V CHKO došlo k zahánění i díky úpravě několika skalních říms amatérskými ornitology. V letošním roce se tak podařilo odchovat 3 mláďata a minimálně 2 z nich úspěšně opustila hnízdo. Sokol stěhovavý vymizel v 70. letech vlivem plošné aplikace chemického přípravku DDT (běžně užívaný insekticid po celém světě na ochranu zemědělských plodin před hmyzími škůdci). Tento insekticid způsoboval nejen u sokolů oslabení skořápky vajec a neschopnost inkubovat vejce. V konečném důsledku tento přípravek spolu s pronásledováním dravců ze strany myslivců či chovatelů drůbeže a holubů vedly k naprosté genocidě sokola v ČR. Koncem devadesátých let došlo ke změně postojů široké veřejnosti k dravcům obecně. Díky několika nadšencům z řad myslivců (sokolníků) a ochranářů se podařilo navrátit

sokola stěhovavého do naší přírody. Nyní je tak opět v naší krajině přítomen nejvýznamnější predátor holubovitých ptáků, který je právem považován za rytíře volného nebe.

Orel skalní

Neméně senzační ornitologická zajímavost se odehrála letos na západě CHKO Beskydy u Valašské Senice a Zděchova. Po celou hnízdní sezónu se zde vyskytoval dospělý pár orlů skalních. V průběhu března zde začali samec se samicí stavět hnízdo, které však z neznámých důvodů opustili. Samec se i nadále zdržoval v okolí, kde se živil především na mršinách spárkaté zvěře (srnec, jelen a prase). Tento pár orlů pochází ze slovenské populace, přičemž samec je dokonce okroužkovaný. Význam orla jakožto predátora, který tvoří špičku potravního řetězce, je také v udržování nižších početních stavů krkavcovitých ptáků či kun a lišek. Měli bychom tedy všichni doufat, že v dalších letech se orlům hnízdění podaří v porostech, které letos navštěvovali, a které Správa CHKO Beskydy spolu s Lesy ČR nově vymezili jako bezzásahové. ■



Sokol stěhovavý.

Ostříž – nejjobratnější dravec našich lesů

Václav Tomášek

Letošní rok přinesl několik pozorování ostříže lesního v oblasti Horní Lomné a dle zaznamenaného chování je více než pravděpodobné jeho hnízdění v této oblasti. Tento silně ohrožený dravec v Beskydech hnízdí jen v podhůří v počtu 2–5 párů. Tato ojedinělá pozorování by mohla naznačovat, že v okolí starých horských pastvin a málo hospodářsky využívaných lesů může nyní ostříž nalézat dostatek potravy (především hmyzu). Běžně se ostříži vyskytují v úrodných nivách velkých řek, které však člověk poslední desetiletí systematicky tráví pesticidy (či jinými postupy ničícími nejen bezobratlé živočichy).

Róbert Špilák

V rámci mapování dravců pro projekt OPŽP – Monitoring a inventarizace, jsem si pro letošní rok vybral jednu z monitorovacích lokalit na hranicích se Slovenskem, nedaleko Horní Lomné. Při své druhé návštěvě lokality (začátkem léta) jsem se uvelebil na skalce s dobrým výhledem až na Horní Lomnou.

Postupně jsem zapisoval všechny ptáky zjištěné jak vizuálně tak i akusticky. Asi po půl hodině mi proletěl nad hlavou čáp černý a za ním začala využívat vzdušné víry káně lesní. V tom se mi v dalekohledu objevil ostříž lesní, sokolovitý dravec, kterého jsem zde v horách spatřil dosud jen párkrát, a to vždy na tahu. Pozorovaný jedinec letěl velkou rychlostí a záhy mi zmizel v údolí Lomné. Asi po dvaceti minutách jsem ostříže spatřil podruhé, tentokrát s potravou. Využíval protivítr a vznášel se nad hřebenem. Zapsal jsem všechny ptáky a přemístil jsem se na druhou lokalitu – vyhlídku do údolí Skalky. Po určitém čase se opět objevil ostříž, nejjobratnější dravec našich lesů, jehož let připomíná let vlaštovky. Ostříž nade mnou několikrát zapískal a objevil se druhý jedinec, načež společně přeletěli do údolí Lomné. Při další kontrole za 14 dní jsem také spatřil, jak jeden z ostřížů vykroužil nad hřeben Kozích hřbetů. Lovil zde hmyz a předváděl letecké akrobacie. ■

Pozn. Róbert Špilák – amatérský ornitolog se zaměřením na monitoring horských druhů ptáků a jejich kroužkování



Orel skalní.

Mrtvé dřevo plné života

Ondřej Konvička

V současné době hýbe médii situace ohledně kůrovcové kalamity, která postihla většinu území ČR. Lesníci se snaží co nejrychleji z lesů odstraňovat napadené, usychající či mrtvé smrky. Pokud však návštěvník Beskyd zavítá například do Přírodní rezervace Lysá hora, uvidí zde desítky odumřelých či odumírajících smrků, které nikdo neodstraňuje. Na první pohled se tento les může jevit jako mrtvý, pravý opak je však pravdou. V mrtvém dřevě, stojícím i ležícím, i ve stromech odumírajících se vyvíjí obrovské množství organismů.

Jednou z dobře prozkoumaných skupin jsou v PR Lysá hora saproxyličtí (tj. v mrtvém dřevě se vyvíjející) brouci. Byla zde zaznamenána jejich nečekaně vysoká diverzita. Velmi bohatě jsou zastoupeni například kovaříci. *Ampedus auripes*, *Ampedus melanurus*, *Ampedus tristis*, *Danosoma fasciata* či *Diacanthous undulatus* patří mezi vzácné horské druhy, které mají v Beskydech i celé ČR jen málo míst výskytu. Největším překvapením byl však nález zvláště chráněného kovaříka druhu *Lacon lepidopterus* s originálním českým jménem myšák šupinkatý, vymírajícího pralesního reliktu, jehož nálezy v Beskydech se dají spočítat na prstech jedné ruky. Mezi další význačné druhy brouků lze pak zařadit kornatce velkého (*Peltis grossa*). Jedná se o 1,5 cm velkého černého plochého brouka s noční aktivitou, kterého lze nejčastěji nalézt na mrtvých pahýlech či dřevokazných houbách. Byl zde nalezen také kriticky ohrožený roháček jedlový (*Ceruchus chrysomelinus*). Byť je nazýván jedlový, může vývoj jeho larev probíhat v různých druzích stromů, konkrétně zde ve smrku. U většiny saproxylických druhů je totiž mnohem důležitější stav mrtvého dřeva, jeho vlhkost, napadení specifickými houbami, způsob tlení atp., než samotný druh dřeviny. Další významnou čeleď saproxylických brouků, lencovitě (Melandryidae), zastupují druhy *Abdera flexuosa*, *Dolotarsus lividus*, *Melandrya caraboides* nebo *Xylita laevigata*. Pro posledně jmenovaného lence je PR Lysá hora teprve druhou známou lokalitou v CHKO Beskydy. Pokud odklopíte kůru smrku, můžete mít štěstí a nalézt tam lesáka *Dendrophagus crenatus*, typického obyvatele zachovalých horských poloh s dostatkem mrtvého dřeva. Tito podlouhlí, ploší brouci prolézají pod kůrou a v prasklinách dřeva, kde hledají potravu. Velmi významný je i nález vzácného mykofágního brouka *Hadreule elongatum* z čeledi Ciidae, jehož velikost je pouhých 1,5 mm.

Pod pojmem červotoč si naprostá většina lidí představí škůdce v nábytku. Druhů, které mohou potenciálně škodit, je však jen velmi málo. Mezi červotoči je, pro někoho překvapivě, i řada vzácných a zřídka nalézáných druhů. Například červotoče *Xestobium austriacum* lze nalézt jen v nejzachovalejších rezervacích Beskyd a Jeseníků a jeho výskyt vždy dokládá velký biologický význam lokality. Vývoj jeho larev probíhá v mrtvém dřevě stojících jedlí, výjimečně i smrků.

O broucích žijících v PR Lysá hora by se dalo psát ještě dlouze. Tito brouci by tam však nežili bez toho, že se v tomto území smrky

ponechávají svému osudu, a i když odumrou, neodstraňují se. Je zde tedy vidět, že ne každý kůrovcem napadený smrk znamená zkázu, v řadě případů je tomu naopak, a pro saproxylické brouky pak představuje doslova požehnání a naději na přežití. Bohužel maloplošná zvláště chráněná území jsou fakticky jedinými místy, kde vzácní saproxyličtí brouci mohou přežívat. Všude jinde mrtvé dřevo, které bezpodmínečně potřebují k životu, téměř chybí. ■

Pozn. Ondřej Konvička – dlouhodobě se profesionálně věnuje entomologii a ochraně přírody.



Kovařík (*Danosoma fasciata*). Foto: F. Trnka



Roháček jedlový. Foto: F. Trnka

O Beskydském pivovárku

rozhovor se spolumajitelem Dušanem Holým

Veronika Kalníková

Minipivovar, který si beskydské kopce zasadil přímo do svého názvu i loga, leží na jejich úpatí v obci Ostravice. V provozu je teprve od roku 2013, a již se dostal do povědomí místních i mnohých přespolních. Jeho majitelé vaří úžasné pivo a jsou aktivní i na poli kulturním – pořádají koncerty a divadelní představení. Se spolkem Beskydhost vytvořili síť turistických stezek „Po medvědích tlapkách“, vydali sérii pivních tácků s tematikou přírody Beskyd a podílejí se i na vydání tohoto čísla zpravodaje.

Proč jste se rozhodli otevřít si pivovar zrovna na Ostravici?

Hlavním důvodem byla voda. Suroviny i zaměstnanci můžete stěhovat, ale dobrou vodu snadno nepřemístíte. Potřebovali jsme kvalitní vodu, a ta z přehrady Šance, která je nedaleko, kvalitní je. Pro nás pivovárnický má jedno velké pozitivum – je měkká. Není znečištěna minerály a nemusíme tak investovat do čištění, jako jiné pivovary. Navíc jsme místní, máme vztah k této lokalitě a Beskydům obecně.

Nebáli jste se konkurence?

Před první světovou válkou bylo u nás zhruba 1300 pivovarů, nyní jich je v Česku „jen“ cca 500. Pořád ještě tedy existuje prostor na růst, nebáli jsme se. Navíc – mezi malými pivovary existuje spíše vzájemná kooperace než konkurence.

Kde máte největší odbytu?

Své pivo distribuujeme hlavně do blízkého okolí. Jen v katastru Ostravice je okolo 1200 chat a chataři jsou jedním z pilířů našeho odbytu. Potom jsou to velká města, jako Ostrava, Brno, Praha a Bratislava. Expandovat dál moc nemáme zájem a ani nepočítáme s navýšením objemu výroby. Chceme



i nadále zůstat pivovárkem. Nikam daleko pivo neplánujeme vyvážet i proto, že potřebujeme být v kontaktu s našimi zákazníky – hospodskými. My pivo nefiltrujeme a ani nepasterizujeme a vyžadujeme, aby bylo i u zákazníků skladováno za určitých podmínek.

Jak se na odbytu podílí turismus v oblasti?

Na turistickém ruchu jsme částečně závislí. Spolupracujeme s místními hotely i turistickými a informačními centry. O prázdninách, svátcích a víkendech jsou Beskydy plné lidí, a my jim rádi u nás v Beskydském pivovárku poskytneme azyl.

Jak vás napadlo začít vařit Ipy (svrchně kvašená piva dochmelovaná za studena), které u nás byly v době, kdy jste začínali, ještě docela neznámé?

Se společníkem jsme pracovali pro jednu velkou pivovárnickou skupinu. Velké pivovary dělají výborná piva, ale jsou si všechna dost podobná. Ve světě jsme však viděli, že piva mohou mít různé chutě a vůně, na které jsme doposud nebyli zvyklí, a tak jsme se rozhodli, že budeme vedle českých ležáků vařit také jiné typy piv. Každý rok naši sládky vyráží na „stáže“ do pivovarů v různých okolních i vzdálených zemích, a postupně pak vaříme piva, která jsme se naučili vařit v zahraničí.

Na základě čeho se rozhodujete pro výběr chmele na novou várku? Necháváte si poslat vzorky?

Na vaření českých ležáků používáme výhradně české (resp. moravské) chmely. Na speciály pak používáme převážně chmely zahraniční (USA, Austrálie, Nový Zéland, Jižní Afrika). Cca 20 odrůd zahraničních chmelů máme vyzkoušeno a každý rok nakoupíme další 3–4 nové odrůdy a zkusíme je. Někdy kupujeme i odrůdy, které ještě ani nemají jméno, jenom číslo a pěstitel zkouší, zda se na trhu ujmou. Někdy jsme překvapeni opravdu originálními chutěmi.

Stalo se vám někdy, že jste uvařili opravdu špatnou várku piva?

Naštěstí ne. Jedna naše várka představuje 20 hektolitrů a to už by pro nás byla vcelku citelná ztráta. U jednoho speciálního piva se nám ale stalo, že někteří spotřebitelé pivo vzhledem k jeho specifické chuti a vůni nepřijali – jedná se o Beskydský smrkáč – pivo, na jehož výrobu se používá nakuřovaný slad (slad, který se suší nad doutnajícím rašelínem), který dává pivu chuť laicky řečeno „po uzeměném“ – někteří lidé ho milují, ale většinou nechutná.

Zajímáte se aktivněji o přírodu Beskyd?

I jako pivovar jsme závislí na tom, aby naše životní prostředí kolem bylo v pořádku. Potřebujeme čistou vodu a také turisty, na kterých jsme závislí, a kteří by sem jinak těžko chodili. A je tady i filozofické hledisko, chceme žít v příjemném prostředí.

Máte čas vyrážet do okolních kopců?

Ano, a to na kole i pěšky. Na Lysou horu se už ale moc nevydávám, je tam lidí i beze mě dost. Častěji teď vyrážím do Masarykova údolí, na Smrk nebo na Visalaje. ■



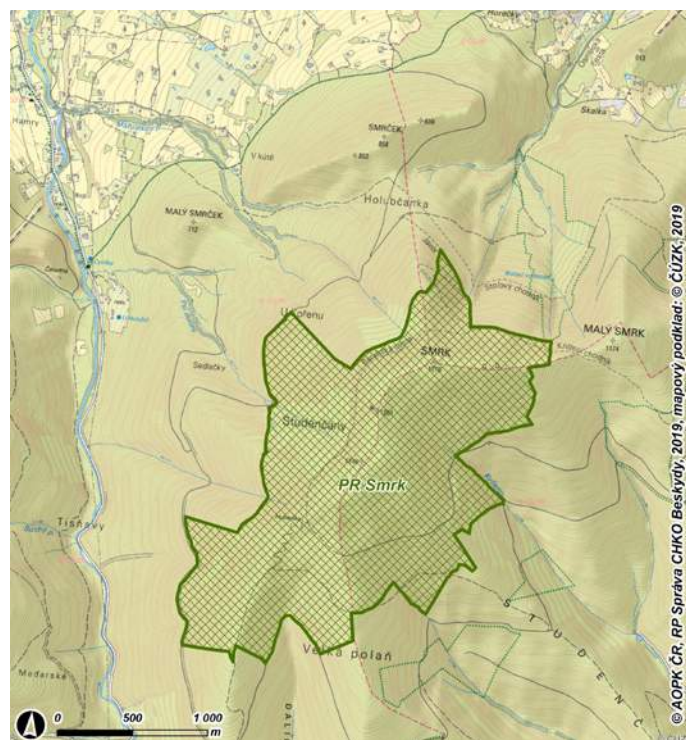
Nejlépe chráněná hora

Tomáš Myslikovjan

Přírodní rezervace

Smrk

Rozloha: 340,88 ha
Rok vyhlášení: 1996,
rozšíření 2004
Katastr: Čeladná, Ostravice I a II



Monumentální hora vystupující na severu velmi prudkými svahy z Frenštátské brázdy, obklopená svou nejbližší „rodinou“, tedy Malým Smrčkem, Smrčkem a Malým Smrčkem, aby na jihu pozvolna přecházela mírnými svahy prořatými potoky do moře beskydských lesů... Hora s mimořádnými výhledy a neopakovatelnou divokou krásou, nespoutané potoky, kterými se v ráztech za povodní valí s rachotem kameny, domov velkých šelem, území výjimečných přírodních hodnot. Velmi vzácné pralesovité porosty s původními stromy, starými několik století, v nichž nenajdete pařez po těžbě. To všechno je Smrk, moje nejmilejší hora.

Smrk má mnoho „nej“:

- Je to největší maloplošné zvláště chráněné území v CHKO Beskydy,
- jedna ze stanovištně a geomorfologicky nejpestřejších lesních rezervací CHKO, zahrnující vrcholové i střední partie druhé nejvyšší hory Moravskoslezských Beskyd, svahy všech expozic i ploché hřbety, skalky, sutě, prameniště i mohutné strže potoků v širokém rozpětí nadmořských výšek od 800 do 1276 m n. m. ,
- společně s NPR Kněhyně–Čertův mlýn chrání největší výměru unikátních pralesovitých porostů – fragmentů přirozeného karpatského lesa od jedlobučin a suťových lesů až po horské smrčiny,
- zaujímá největší podíl horských smrčín v CHKO, včetně v Beskydech mimořádně vzácného 8. lesního vegetačního stupně,
- díky velké rozloze, pestrosti stanovišť a zachovalým přirozeným lesům má zřejmě nejvyšší diverzitu na horský les vázaných druhů hub, rostlin a živočichů v CHKO Beskydy,
- chrání nejlepší a nejrozsáhlejší biotopy tetřeva a jeřábka v Beskydech,
- pro mnoho druhů organismů (hlavně ptáků a velkých šelem) je důležité, že PR Smrk leží v blízkosti dalších rezervací a jiných cenných lokalit v 1. zóně CHKO, z hlediska ochrany přírody je Smrk nyní nejlépe zajištěným masivem v CHKO.

Výčet vzácných a ohrožených druhů hub, rostlin a živočichů je v PR Smrk opravdu velký a zcela jistě nebude konečný. Například letos byl v Kořenské ráztoce nalezen keř kriticky ohroženého rybízku skalního. V přirozeném lese pod chatou Hubertka roste zřejmě nejpočetnější populace vzácného oměje tuhého moravského v Beskydech.

Jednou z nejdůležitějších skupin organismů jsou zde ptáci. Na území rezervace jich bylo celkem zjištěno 73 druhů, z toho 19 zvláště chráněných. Ve starých bučinách jsou to např. silně ohrožený strakapoud bělohřbetý a lejský malý nebo puštík bělavý. Ve smrčínách je to zejména kriticky ohrožený tetřev hlušec a datlík tříprstý. Především ve vyšších polohách se vyskytuje také silně ohrožený jeřábek lesní.

PR Smrk je velmi významná i pro ochranu velkých savců. Vyskytují se zde všechny tři chráněné druhy šelem – rys, medvěd i vlk. ■



V rezervaci najdeme i staré bučiny s velkým podílem odumřelého dřeva.
Foto: T. Myslikovjan



*Na Smrku jsou nejlepší biotopy pro kriticky ohroženého tetřeva hlušce.
Foto: T. Myslíkovjan*



*Smrčiny v rezervaci jsou domovem silně ohroženého datlíka tříprstého.
Foto: F. Jaskula*



*V Kořenské ráztoce byl nalezen kriticky ohrožený rybíz skalní.
Foto: M. Duchoň*



*Pralesovitý porost s odrůstajícími jedlemi.
Foto: T. Myslíkovjan*



*Nejmohutnější smrk v rezervaci zvaný „Velký Karel“ podle inženýra Karla Matuly, který se významně zasloužil o vznik nových rezervací na Smrku.
Výška 48 m, průměr 1,18 m, objem asi 16 m³.
Foto: T. Myslíkovjan*

Putování medvědice Emy v období 2018–2019

Dana Bartošová

Telemetricky monitorovaná Ema je prvním medvědem, jehož život a pohyb v oblasti Beskyd mohla ochrana přírody alespoň částečně sledovat po dobu jednoho roku.

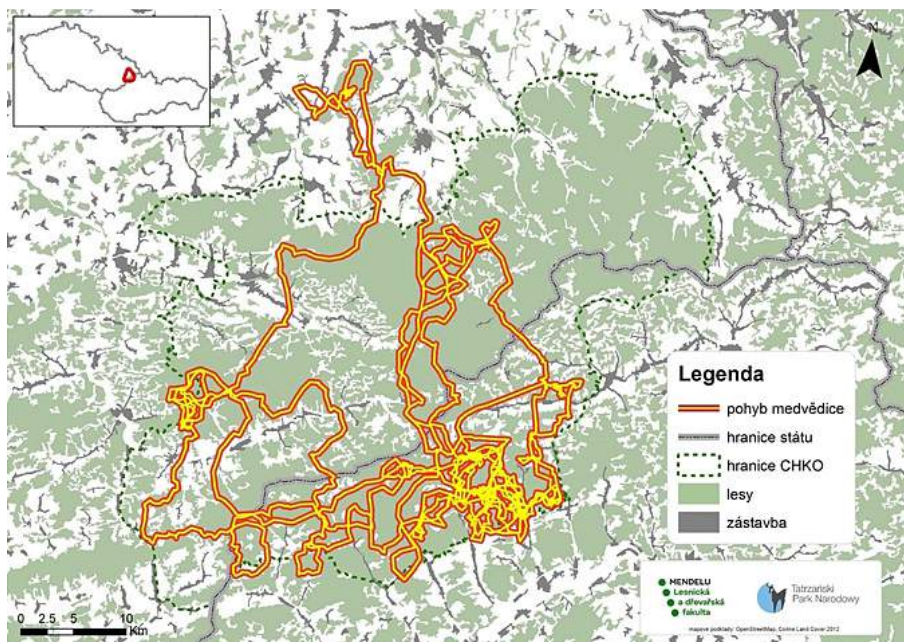
Poprvé byla Ema jako ještě neznámý medvěd zaznamenána fotopasti Hnutí DUHA 11. 9. 2018 na moravsko-slovenském pomezí. Na podzim 2018 přešla ze slovenské strany Javorníků do CHKO Beskydy, kde na Vsetínsku, v CHKO i mimo ni, od poloviny září až do listopadu působila škody na včelstvech a hospodářských zvířatech. Na rozdíl od jiných volně žijících medvědů vyhýbajících se lidem ji bylo poměrně často vidět. Např. ve dne si vykračovala po silnici v obci Velká Lhota, sbírala ovoce poblíž lidských sídel... Její chování pramenilo zřejmě z toho, že z dosavadních zkušeností s lidmi (vnadístě, turistě...) usoudila, že člověk pro ni není až tak nebezpečný. V tomto smyslu byla velmi inteligentní, skoro se zdálo, že těžila z atmosféry v CHKO Beskydy, kde jsou medvědi pro svou vzácnou přítomnost přísněji chráněni než v sousedním Slovensku s výskytem cca 1200 jedinců.

Místo zimního spánku Ema lovila

V zimě 2018–2019 se Ema přesunula do odlehlejší horské oblasti v Moravskoslezských Beskydách, ale neuložila se k zimnímu spánku. Aby přežila mrazivé zimní období, snažila se lovit lesní zvěř – jeleny a divoká prasata. Koncem ledna 2019 vlezla do prezimovací jelení obůrky v Jatném na úbočí Lysé hory, kde jeleny rozehнала a některé i usmrtila a konzumovala. Později lovila zvěř v širším okolí a byla při tom několikrát pozorována a zdokumentována (foto, videa). Myslivci jí některé čerstvé úlovky odebrali, takže byla nucena



Ema v oblasti Lysé hory.



Pohyb medvědice v období duben–červenec 2019 získaný z dat z telemetrického obojku. Zdroj: LDF MENDELU

ulovit si další kořist. V únoru a v několika následujících měsících si zpestřovala jídelníček medem a včelami, které vybírala z úlů na odlehlých horských samotách. V první polovině roku 2019 vyšetřovala Správa CHKO Beskydy sedmáct případů škod na nezabezpečených včelstvech umístěných uprostřed lesů. Všechny tyto evidované útoky, až na jeden byly přisouzeny právě Emě.

Na jaře 2019, po vyřízení příslušné výjimky byla medvědice odchycena do klece poblíž vodní nádrže Šance. Odchyt probíhal ve spolupráci Správy CHKO Beskydy, Správy CHKO Kysuce, Hnutí DUHA, ZOO Dvůr Králové a polského Tatrzańskiego Parku Narodowego, odkud byl zapůjčen obojek. Odborný postup během této akce zajišťovala skupina polských odborníků. Odchycený medvěd dostal telemetrický obojek a bylo potvrzeno, že jde o mladou, 3–4 letou medvědice, o hmotnosti 108 kg a výšce v kohoutku 87 cm, která dosud neměla mláďata. Během pětíměsíčního telemetrického sledování se Ema pohybovala po rozsáhlém území (cca 1300 km²), přičemž se z CHKO Beskydy vydala až na Hukvaldy. Pak se přesunula zpět do CHKO, odkud přešla na slovenskou stranu Javorníků, kde už zůstala. Bylo zajímavé sledovat, jak se chování původně málo plaché šelmy mění – ačkoliv i na Kysucích občas působila škody na včelstvech, lidem se začala postupně vyhýbat a během léta se po většinu času zdržovala v odlehlých lesních porostech v oblasti Kolárovic, naposledy pak v okolí obce Dlhé Pole. Prakticky všechnu potravu získávala z přírody. V době páření Emu několikrát zachytily fotopasti v doprovodu medvědího samce.

8. září 2019 však přišla o obojek – není jasné, jestli si ho poškodila a strhla sama nebo k jeho poškození došlo např. při páření.

Výsledky pomohou při přípravě plánu péče

Přestože telemetrické sledování Emy trvalo jen pět měsíců místo plánovaných dvou let, byly získány cenné informace o její terénní aktivitě – všeobecně panovala domněnka, že tak dlouhé cesty podnikají mladí samci. Snad bude možné časem i bez telemetrie zjistit, zda dojde k postupné stabilizaci domovského okrsku této medvědice.

Získané poznatky budou využity v připravovaném programu péče o medvěda hnědého v ČR, který by měl kromě stanovení praktické ochrany medvěda a jeho biotopu obsahovat odborné instrukce k řešení možných konfliktních situací a střetů člověka s touto kriticky ohroženou šelmou. ■



Medvědice po uspaní a nasazení telemetrického obojku.

Vlk na česko–slovenském příhraničí v roce 2019

Václav Tomášek

V roce 2019 evidujeme v CHKO Beskydy pohyb vícero jedinců vlka obecného než v minulých letech. Za hranicemi CHKO Beskydy se vlci vyskytují především v CHKO Kysuce a v poslední době také na Jablunkovsku a v okolí Lidečka. V současnosti tedy víme o 1 větší smečce na hranici se Slovenskem na Vsacku (9 potvrzených jedinců) a o dalších 3 samostatných jedincích či párech na zbytku území CHKO. Celkem nyní v Beskydech a okolí žije na české straně 5 až 15 vlků, kteří operují na území o rozloze přes 2500 km².

Škody na hospodářských zvířatech

Co se počtu škod na hospodářských zvířatech týče, tak můžeme rok 2019 hodnotit jako mírně nadprůměrný. Za uplynulý rok 2019 evidujeme celkem 9 škodných událostí na ovcích a kozách, které mají na svědomí vlci. Při těchto útocích bylo usmrceno 29 ovcí. Hlavní příčinou stržených hospodářských zvířat je nedostatečné zabezpečení pastvin. Neméně důležitý aspekt pak představuje pohyb turistů. Na některých místech, jako např. Lysá hora, došlo k několikanásobnému nárůstu počtu turistů v tomto milénium. Prakticky ke všem škodám v roce 2019 došlo od září do listopadu, kdy se po celých horách pohybuje houbaři, turisté a cyklisti a zvěř v porostech nemá klid. Většina napadení hospodářských zvířat vlky vzniká navíc od pátku do neděle, kdy je v lesích doslova nával lidí z měst. Je velmi žádoucí, aby v dohledné době byla vymezena klidová území, kam běžní návštěvníci hor nebudou mít přístup. Jednalo by se

o nejvíce odlehlá území v okolí kopců Smrk, Travný, Polom, Trojačka a Kněhyně. Lidé by zde mohli chodit jen po značených turistických trasách a ideálně pouze v denních hodinách. Nejen šelmy totiž doplácují na nadměrnou návštěvnost hor, také spárkatá zvěř či ptáci zde vlivem stresu strádají.

Velká vlčí teritoria

Zvířata neznají hranice a u šelem v Beskydech to platí dvojnásob. Například vlci ve Slezských Beskydech mohou být během jednoho dne ráno v Jablunkově, odpoledne v Jaworzynce v Polsku a večer v Čiernem na Slovensku. Teritorium jednoho vlka či páru často převyšuje 300 km² a za jeden den může vlk urazit přes 20 km. Vzhledem k počtu chovatelů ovcí (přes 400 v CHKO Beskydy) je zatím s podivem, jak málo škod jsme zde dosud evidovali. Jen 1 chovatel z 20 má totiž své ovce řádně zabezpečené. Vlci i medvědi tak představují v očích místních obyvatel hrozbu. Je to však neopodstatněná obava. Bez zabezpečení hospodářských zvířat se vlk přibližuje k lidským sídlům sice častěji, ale přesto pouze zlomek jeho potravy tvoří ovce či kozy. Ve skutečnosti i ve velmi osídlených oblastech vlkem a člověkem zároveň dosahuje podíl hospodářských zvířat v potravě vlka max. 5 %, což dokázal výzkum v Sasku (Německo), kde je největší hustota volně žijících vlků na světě (3 vlci na 100 km²). Pokud chceme v Beskydech uchovat alespoň v některých místech divočinu, kterou velké šelmy bezesporu ztělesňují, musíme více pomáhat chovatelům při vymýšlení a financování efektivních způsobů ochrany hospodářských zvířat.

Bez pastvy totiž další přírodní fenomén Beskyd – květnaté louky – brzy zanikne.

Ochrana stád a náhrada za škody

Jak se tedy mohou chovatelé bránit proti napadení ovcí? Velmi účinným opatřením je pastevecký pes v kombinaci s elektrickým ohradníkem, takto lze škody snížit až o 95 %. Pes je ale vhodný především pro větší chovatele se stády čítajícími alespoň 30 zvířat, neboť je poměrně nákladný na péči a čas. Ve většině případů bude dostačovat správná instalace síťových ohradníků s výškou přes 110 cm a s napětím nejméně 5000 Voltů při vybíjecí energii alespoň 4,5 Joulů. Již nyní je možné využít dotační titul OPŽP, který umožňuje až 100% náhradu nákladů na ohradníky i pasteveckého psa.

Pro úplnost je potřeba také připomenout, že škody způsobené velkými šelmami proplácí stát ve formě finančních náhrad dle zákona 115/2000 Sb. Pokud tedy dojde ke škodě na hospodářských zvířatech ve vašem vlastnictví, je potřeba událost nahlásit do 48 hodin od zjištění na příslušný orgán ochrany přírody. Na území CHKO Beskydy je tímto orgánem Správa CHKO Beskydy se sídlem v Rožnově p. R., která zřídila za účelem rychlého řešení škodných událostí pohotovostní linku, kam lze napadení hospodářských zvířat hlásit: +420 731 568 413. Mimo chráněné oblasti kontaktujte obec s rozšířenou působností.

Více podrobností nejen o zabezpečení stád a možnostech získání dotace na předcházení škod způsobených velkými šelmami najdete na stránkách AOPK ČR: www.navratvlku.cz. ■



Beskydské rostliny pod drobnohledem

Veronika Kalníková

Značnou část rozlohy CHKO Beskydy pokrývají husté lesy. O to jsou bezlesá stanoviště jako louky, pastviny, různé mokřady, ale i křoviny a rozvolněné světlé lesy vzácnější. Stejně tak jsou vzácné i některé rostliny, které jsou na ně vázány. V minulém roce jsme se opět věnovali monitoringu nejvzácnějších druhů Beskyd a přinášíme přehled stavu několika z nich.

Mizející střeвиčník

Střeвиčník pantoflíček je dekorativní orchidej, která se na území České republiky řadí k silně ohroženým druhům. Chráněn je pro svůj úbytek i v celé Evropské unii. Je to druh světlých rozvolněných lesů a křovin, kterému vyhovuje vápňité podloží. V Beskydech byl střeвиčník vždy velmi vzácný, dnes již ale i přes snahy o jeho záchranu pouze živoří. Historicky známá jediná lokalita z údolí Vsetínské Bečvy utrpěla dřívějším zarůstáním a ředěním populací přesazováním do zahrádek. V roce 2019 se povedlo nalézt pouze tři kvetoucí rostliny, které ale zaschly a nevyplodily. Populace střeвиčníku tak v Beskydech v brzké době pravděpodobně zanikne úplně.

Impozantní oměj

Oměj tuhý moravský, silně ohrožený druh, najdeme v České republice jen v Beskydech. Zasahuje i kousek k sousedům do Polska a Slovenska, ale oblast jeho výskytu je tak malá, že patří mezi druhy ohrožené na úrovni celé Evropské unie. U nás jej můžeme najít od Veřovických vrchů přes Radhošť, Kněhyni – Čertův mlýn a Smrk až po řeku Ostravici.



Šafrán karpatský.

Je to statná, tmavě fialově kvetoucí rostlina, která vyhledává vlhká místa, nejčastěji na prameništích a v suťových lesích. Na oměj můžeme narazit i u prosvětlených okrajů lesních cest a potoků. Raději na něj ale nesahejte, je to jedna z našich nejedovatějších rostlin. Z dlouhodobého monitoringu populací oměje je zřejmé, že druh vážnějším úbytkem ohrožen není, i když mu na některých lokalitách škodí sucho a je napadán houbou padlím a mšicemi. Nejaktuálnější hrozby souvisí se zvýšenou lesnickou aktivitou kvůli graduující kalamitě kůrovce a s dlouhodobým suchem.

Důležitá je ochrana přirozených stanovišť, na kterých se vyskytuje. Je třeba dbát o to, aby nebyly ničeny při těžebních činnostech, nebo umělým zalesňováním. Stejně tak je zásadní ochrana lesních potoků před poškozujícími technickými úpravami, budováním lesních cest na prameništích a v úzkých nivách podél potoků.

Jako šafránu

Šafrán karpatský je kriticky ohrožený druh, který je podle názvu vázaný opravdu jen na Karpaty. Kveté už brzy na jaře, v čase mezi sněženkami a petrklíči. V Beskydech jej najdeme na horských loukách v Javorníkách a podél potoků a na zahradách v obci Zubří (kde je pro něj vyhlášena Přírodní památka Zubří). Z výsledků dlouhodobého sledování jednoznačně vyplývá, že mu nesvědčí intenzivní, několikrát do roka prováděné sečení na „anglický trávníček“, jak se ukazuje na mnohých zahradách, kde dříve přirozeně rostl. Časté ačasné sečení ničí jeho listy a rostliny tak nemají šanci načerpat živiny potřebné pro další růst a kvetení. Špatně snáší i vysychání půdy, způsobené hlavně vykácením vzrostlých stromů ze zahrad (typicky ořešáků). Se suchem souvisí i strádání populací na loukách a v zahradách podél uměle usměrněného a čím dál více se zahlubujícího Hodorfského potoka v Zubří. Dříve lužní louky se tak již s vodou z potoků téměř nedostanou do kontaktu a trpí suchem. Nejbohatší porosty šafránu zdobí území Beskyd na horské louce Javornického hřebene v Novém Hrozenkově. V roce 2019 jich tam vykvetlo více než 2000. ■



Oměj tuhý moravský.



Střeвиčník pantoflíček.

Kde v Beskydech narazíte na jednu z prvních jarních orchidejí, vstavač bledý?

Domínik Zukal

Vstavač bledý, časně kvetoucí orchidej, která se řadí k silně ohroženým druhům naší flóry, byl v roce 2018 na území CHKO Beskydy zaznamenán na 19 lokalitách. Většina z nich se nachází na západním okraji území v okolí obce Leskovec, kde se druh vyskytuje zejména ve světlých dubohabřinách, jejich křovinatých lemech a okrajích přiléhajících luk, dvě menší populace byly dokumentovány v lužním lese v intravilánu Trojanovic a nově objevená populace poblíž přehrady Šance ve Starých Hamrech roste na stíněném travnatém svahu nad silnicí. Převážná většina populací v Leskovci působí životaschopným dojmem, patrně díky dodnes značné mozaikovitosti krajiny s mnohými přechody lesa v bezlesí, remízky a křovinami, které vstavač bledý může osídlovat. Celkově zde bylo napočítáno více než 750 jedinců, přičemž asi pětina

z nich kvetla. Málo početné populace v Trojanovicích jsou přímo ohroženy intenzivním sešlapem, a jejich zachování do budoucna je tudíž nejisté. Další dříve známá místa výskytu vstavače na území CHKO Beskydy (v Hovězí, Karolince a Zubří) se během monitoringu v roce 2018 nepodařilo potvrdit.

Kromě vstavače bledého se na zkoumaných lokalitách vyskytovaly některé další významné druhy, ať už jde o význam regionální anebo celostátní (řepíček řepíkovitý, kruštík modrofialový a čistec alpínský). Vůbec nejčastější průvodce vstavače bledého je další silně ohrožený druh – vstavač mužský. ■

Pozn. Domínik Zukal – botanik, PhD. student a zaměstnanec Ústavu Botaniky a Zoologie, PŘF Masarykovy Univerzity



Vstavač bledý.

Vstavač osmahlý – „dinosaurus mezi orchidejemi“

Marie Popelářová

Vstavač osmahlý patří mezi kriticky ohrožené druhy naší květeny – častěji ho najdeme už jen na loukách a pastvinách v Bílých Karpatech a Beskydech. Miluje slunce a pastviny, nesnáší přilepšování (hnojení nebo přísévání) a roste výhradně na tradičních pastvinách. Těch, které byly přepásané od jara do půli června a v druhém kole někdy od konce července. Mezi orchidejemi je to takový „dinosaurus“ – je přizpůsobený „starým dobám“. Asi i proto je dnes tolik vzácný.

V CHKO Beskydy existují už jen dvě větší lokality – v Huslenkách (na Losovém) a v Hovězí (v Hovízkách). V jednotkách pak můžeme vstavač nalézt ještě i na hřebenových loukách v Janové, Hovězí a v Huslenkách na Buchlově. V minulých dvaceti letech byly zalesněním zničeny lokality v Hovězí, nejspíš definitivně zanikla populace i na neudržované zarůstající lokalitě v Huslenkách – Uherské.

Vzhledem k pozdnímu kvetení (kvete nejpozději z našich lučních orchidejí) se rostliny docela dobře schovávají ve vzrostlém lučním porostu. Hledat je vyžaduje hodně času, trpělivosti a ostrý zrak. V době květu (konec června až první půle července) je totiž většina luk čerstvě posečena a pastviny důkladně spaseny.

Letošní načasování pastvy v údolí Losový po mnoha letech umožnilo vykvést minimálně 50 rostlinám. Oproti několika málo rostlinám sledovaným v předchozích letech je to úspěch. Ovšem v porovnání s jinými lety (např. v roce 2009 bylo zaznamenáno 450 kvetoucích rostlin!) je to velký skok dolů. Na druhé lokalitě v Hovízkách byly loni na rozhraní června a července všechny louky pokoseny, na kvetoucích otavách se podařilo nalézt jedinou kvetoucí rostlinu. Překvapení se však konalo! Jedna léta zarůstající pastvina byla letos pěkně a včas přepásaná, a právě tady jsme napočítali asi dvacítku vstavačů osmahlých.

Vstavač osmahlý, milovník starých dob, tedy tradičních pastvin, není však ve svém údělu sám. Snad na všech lokalitách ho věrně doprovází modrásek černoskvrnný (kriticky ohrožený druh, „dinosaurus“ mezi motýly) i vzácná saranče vrzavá. ■



Vstavač osmahlý.

Příroda Beskyd v knihách

Koncem roku se nám dostala do rukou pozoruhodná kniha kolektivu autorů pod vedením Magdaleny Šnajdarové, která bez fanfár a velké reklamy vyšla již v roce 2017 pod názvem „Zvláště chráněná území přírody Zlínského kraje“. Povedená barevná publikace představuje všechna zvláště chráněná maloplošná území ve Zlínském kraji. Naše patrioty jistě potěší, že je zde zahrnuta i část území CHKO Beskydy. Kraj se v současnosti pyšní více než 215 různými chráněnými maloplošnými celky (stav na konci roku 2017), a to ve všech 4 kategoriích – národní přírodní rezervace, národní přírodní památka, přírodní rezervace a přírodní památka. To vše se rozkládá na ploše 1 422,5 ha. V knize nechybí informace o přírodních poměrech kraje. Vlastní popis přírodních rezervací a památek jsou přehled-

ně členěny podle bývalých okresů nebo do příslušné CHKO. Snad jediným nedostatkem je absence přehledové mapy, kde které území v kraji hledat.

Publikaci distribuoval její vydavatel – Krajský úřad Zlínského kraje. Komu se ji nepodaří získat, může si ji stáhnout v elektronické podobě (pdf) na webu Zlínského kraje.

Naopak horkou novinkou je útlá knížka „Pohádky z Vysoké jedle“, kterou vydal Český svaz ochránců přírody, ZO Orchidea Valašsko. Ornitologové Daniel Křenek a Kateřina Ševčíková zde na příběhu rodiny černých čápů z pralesa Mionší dokáží čtenářům předat řadu zajímavých postřehů z beskydské přírody formou přístupnou dětem i jejich rodičům. (JL)



Medvědice Ema se ztratila

Medvědice Ema, o které podrobněji píšeme na str. 10, opět překvapila všechny odborníky na velké šelmy. S obratností pro tuto medvědici vlastní si totiž dokázala přetrhnout rozpojovací část obojku a tohoto sledovacího zařízení se zbavila. Obojek, který měla od dubna 2019 nalezli zoologové v oblasti Dlhého Pola na Slovensku koncem září téhož roku. Z posledních údajů o poloze Emy, které se podařilo telemetrií získat, víme, že se pohybovala převážně v lesních komplexech na Slovensku. Bohužel od konce září nemáme žádnou spolehlivou informaci o jejím dalším osudu. Ani koncem roku 2019 se nám zatím výskyt medvědice Emy nepodařilo nikde v Beskydech či Kysucích s jistotou potvrdit (ani z fotopastí nebo analýz DNA). Pohyb tohoto historicky prvního telemetrovaného medvěda v ČR je tedy opět zahalen tajemstvím. (VT)



Valašská krajina – letos bez internetu a foťáku

Možná jste si všimli, že webové stránky Valašská krajina (www.valasskakrajina.cz) nejsou funkční. Ač bylo snahou je dlouhodobě udržet, nesehnaly se již prostředky na jejich provozování. Fungovaly symbolických 13 let. Některé informace nyní najdete na webech AOPK ČR – RP Správa CHKO Beskydy (beskydy.ochranaprirody.cz) nebo ČSOP Salamandr (www.salamandr.info), kteří se o stránky starali. Stejně tak se v roce 2019 nepodařilo sehnat finance na tradiční Fotosoutěž Valašská krajina s putovní výstavou a vernisáží ve Velkých Karlovicích. Zatím proběhlo 17 ročníků. S Fotosoutěží do budoucna počítáme, stránky s původním obsahem již v provozu nebudou. (PK)

O Beskydech v muzeu nově

V Muzeu Beskyd Frýdek–Místek můžete navštívit nově otevřenou expozici Beskydy – příroda a lidé. V několika místnostech se dozvíte zajímavosti o beskydské přírodě, tradičních řemeslech či turistice, a to jak z pohledu historie, tak i současnosti. Myšlenkou expozice je také ukázat, jak se lidská činnost a příroda navzájem ovlivňují.

Čekají na vás povedené exponáty zvířat žijících ve volné krajině a v lesích, včetně vzácných šelem (vlk, rys a medvěd) nebo ptáků. Obnovená expozice byla otevřena letos v prosinci. Je doplněna o interaktivní prvky, jako například zvuky zvířat, takže zaujme jak dospělá, tak i děti. (PK)



Sjezdovky a voda

Přes klimatické peripetie vstoupila naše krajina do zimního období a provozovatelé lyžařských areálů využívají každý vhodný čas k zasněžování sjezdovek. Zdaleka ne vždy je to bez negativního vlivu na hydrologickou situaci v dotčené lokalitě a přírodu s ní svázanou. Z práce Výzkumného ústavu vodohospodářského T. G. Masaryka, který se problematikou zabývá, vyplývá, že obvykle počátkem zimy nebo i později za velkých mrazů (což je právě obvykle spojeno s nedostatkem srážek) nebývá pro zasněžování v potocích dostatek vody. Řešení vidí výzkumníci ve stavbě akumulčních nádrží.

Ochrana vodních toků před nadměrnými odběry zajišťují stanovené minimální zůstatkové průtoky, ze kterých jednotlivá povolení k nakládání s vodami vycházejí. Ta vydává mimo jiné se souhlasem Správy CHKO Beskydy příslušný vodoprávní úřad (referát ŽP MěÚ), který také bdí nad jejich dodržováním. Kontrolu provádí a uložení sankce za porušení povolení řeší Česká inspekce životního prostředí. Na její pracoviště se doporučujeme obrátit právě v případě podezření, že provozovatel areálu zasněžuje sjezdovky na úkor vodního toku. (MP)

50 let CHKO Jeseníky – malé ohlédnutí za konferencí

V půlce listopadu 2019 se v Karlově Studánce uskutečnila odborná konference shrnující stav poznání zdejší přírody. Jistě namítnete, proč se o této akci zmiňujeme na stránkách beskydského zpravodaje, když jesenícké vysokohorské bezlesí je v mnoha ohledech neopakovatelný unikát. Na konferenci zazněla spousta postřehů, které mohou být inspirací pro řešení problémů ochrany přírody nebo lesnictví v Beskydech. Zazněly zde přednášky k významu ochrany přírody pro moderní společnost, k vývoji lesů, zvláště smrčín ve vztahu ke kůrovcové gradaci, k vývoji horské přírody ve vztahu ke změně klimatu atd. Velkým oceněním pro beskydskou přírodu a zdejší obyvatele je přednáška Františka Pelce, ve které je sever CHKO Beskydy zmíněn mezi oblastmi splňujícími odborné předpoklady pro možné vyhlášení národního parku. Zvedne někdo hozenou rukavici? Odkaz na videozáznam velmi zajímavých přednášek najdete na stránkách Správy CHKO Jeseníky v sekci Aktuality nebo zadáním do internetového vyhledávače. (PW)

Valašská krajina a skrytý život beskydských šelem

Chráněná krajinná oblast Beskydy, Karlovské muzeum a informační centrum ve Velkých Karlovicích Vás srdečně zve na výstavu Valašská krajina a skrytý život beskydských šelem. Těšit se můžete na krásné záběry nejen z fotoaparátů, ale i fotopastí. Jedná se o smíšenou výstavu 16. a 17. ročníku fotosoutěže Valašská krajina a fotografií čtyř beskydských šelem (rys ostrovid, vlk obecný, medvěd hnědý a kočka divoká). Díky atraktivním fotografiím spolu s krásnými plakáty Františka Šulgana tak vzniklo ucelené dílo o ekologii medvěda, rysa a vlka v podmínkách našich západních Karpat. Výstava potrvá do 12. 4. 2020. (PW)

Konec po šesti letech

Projekt LIFE – Záchrana smilkových trávníků v EVL Beskydy, který probíhal od roku 2014, končí. Závěry projektu, zkušenosti a doporučení k péči nejen o beskydské louky, prezentoval projektový tým na závěrečné konferenci, která se konala 22. října 2019 v Rožnově pod Radhoštěm. V příjemné, téměř rodinné atmosféře proběhlo shrnutí šesti let, během kterých tým ČSOP Salamandr ve spolupráci s majiteli pozemků nejen pečoval o smilkové louky, ale hlavně se snažil přijít na způsob, jak to dělat co nejefektivněji. Teoretickým výstupem jsou modely péče pro smilkové trávníky různé kvality a tím praktickým výstupem, kterého si může všimnout každý, kdo vyrazí do přírody, jsou lepší výhledy třeba z Kameného na Dolní Bečvě, více barevné a voňavé louky třeba na Skurečeně v Čeladné nebo po desítky let neznámý a nyní opět nalezený modrásek černoskvřinný v údolí Rožnovské Bečvy. (BK)



BESKYDY - zpravodaj chráněné krajinné oblasti / Ročník XVI, číslo 2/2019. / Vychází 2x ročně. / Vydává ČSOP Salamandr (Za Házovkou 1819, 756 61 Rožnov pod Radhoštěm, tel.: 571 613 241, e-mail: salamandr@salamandr.info, IČ 70238723) ve spolupráci s AOPK ČR – RP Správa CHKO Beskydy (571 654 293, beskydy@nature.cz). / Náklad 1000 výtisků. / Číslo vyšlo v prosinci 2019 v Rožnově pod Radhoštěm. / Tisk: GRAFIA NOVA s.r.o., Zašová / Grafika: sumec+ryšková, Prostřední Bečva. / ISSN 2533-5243/ NEPRODEJNÉ

Autoři článků, u kterých není jinak uvedeno, jsou pracovníky Správy CHKO Beskydy nebo ČSOP Salamandr / Zodpovědný redaktor: Petra Kutílková (ČSOP Salamandr) / Vedení redakční rady: František Jaskula a Veronika Kalníková (Správa CHKO Beskydy).

Autoři fotografií: Dana Bartošová, Mário Duchoň, Josef Janeček, František Jaskula, Veronika Kalníková, Barbora Krupová, Petra Kutílková, Tomáš Myslikovjan, Jana Pnioková, Václav Tomášek, Filip Trnka, Petr Wolf, archiv ORCUS Bohumín, archiv Beskydského pivovárku, archiv Muzea Beskyd Frýdek-Místek, archiv Ondřeje Niedoby a Obce Mosty u Jablunkova.

BESKYDY – zpravodaj chráněné krajinné oblasti je periodickou tiskovinou evidovanou pod MK ČR E 17444

Mosty u Jablunkova obec s gorolskou tradicí

Jana Pnioková, Petra Kutílková



Rozkládají se jižně od Jablunkova a spolu s Jablunkovskou brázdou rozdělují Slezské a Moravskoslezské Beskydy. Nejvyšším vrcholem je Gírová (840 m n. m.). Na vzniku obce se podílel příchod valašských kolonizátorů a výstavba soustavy opevnění nazývaných Jablunkovské šance, v čele s tzv. Velkou šancí vybudovanou právě v Mostech. Název obce má souvislost s přemostováním místy neprůchodné obchodní stezky procházející obcí.

Z přírodních zajímavostí zde najdeme Přírodní památku Filůvka. Tvoří ji

Zeptali jsme se starosty Mostů u Jablunkova Ondřeje Niedoby:

Jaký je Váš vztah k Mostům, kde od mala žijete?

Obec leží historicky na migračním území, kde vedly obchodní stezky. Naše rodina tu žije dlouhodobě, cítím se jako místní patriot, gorol a člověk, který v sobě nese část krve původních pastevců. Osídlování zajišťovali lidé, kteří tady vydrželi, uměli se chovat a přežít. Z toho taky někdy plyne názorová vyhraněnost, která je nám vlastní. Snažím se v obci propagovat také karpatskou architekturu.



S čím se obec v současné době potýká?

Je těžké prosazovat zde rozvoj. Lidí v obci ubývá, necítí už tady kořeny nebo tady pak nenajdou práci. Snažíme se proto, aby byla obec turisticky zajímavá a lidé dostali příležitost podnikat. Historicky jsme průsmyk, nahoře nás hlídají hradby a dole je město Jablunkov. Máme tady dálniční obchvat, vysoké napětí a další inženýrské sítě. Z jedné strany je Polsko, z druhé Slovensko. Což je třeba problém pro televizní signál. Nemáme

rozsáhlá mozaika květnatých luk, pastvin a mokřadů. Rozmanité území nabízí podmínky pro obojživelníky i řadu rostlin, z těch vzácných je to například mečík střechovitý, na rašelinných plochách rosnatka okrouhlolistá. Podstatně menší je Přírodní památka Motyčanka tvořena podmáčenou loukou s orchidejí prstnatcem májovým. Na území obce zasahuje ochranné pásmo lesní Přírodní rezervace Velký Polom, kde se vyskytuje vzácný tetřev hlušec. Území obce je významným koridorem pro velké šelmy (vlk, rys, medvěd).

dostatek stavebních ploch, jsou blokovány nebo jsou tu ochranná pásma. Úřady nás tlačí do údolí a lidé nemají kde stavět. Do toho vstupují migrační koridory... Snahou je, aby na nás bylo nahlíženo jako na partnery, a ne nám bylo vše direktivně přikazováno. Chceme spolupracovat se Správou CHKO i s Lesy ČR.

Jaké jsou plány do budoucna?

S okolními obcemi (Horní a Dolní Lomnou), jsme se domluvili a vytvořili s podporou Moravskoslezského kraje turistický region „Brána Karpat“. Cílem je spolupráce a usměrnění turistického ruchu, vzbuzení zájmu o to výjimečné, gorolské, co tady máme. Chceme klidnou turistiku – kolo, pěší, běžky, se zachytnými parkovišti. V naší obci chceme, aby se dalo dostat alespoň po starých cestách, které máme zmapovány, lépe k horským chatám. Myslím si, že takto to neublíží ani přírodě. Snahou je postupně opravovat historické opevnění – Hradby. Potřebujeme však větší podporu kraje a státu, je to minimálně národní památka, takové objekty jsou, tuším, jen tři v celé Evropě.



Prstnatec májový.

Kam byste pozval návštěvníky Mostů u Jablunkova?

Turistickou zajímavostí jsou zmíněné Hradby v lokalitě Velká šance, což jsou kamenné tvrze a příkopy, které byly součástí opevnění Jablunkovského průsmyku v boji proti Turkům v 16. století. Ukázkou místní architektury představuje kulturní dům – Kasowy dom PZKO. V Dřevěnce uprostřed obce můžete navštívit Gorolské turistické informační centrum (GOTIC), které nabízí i zajímavé programy zaměřené na udržování tradic a řemesel. V květnu plánujeme otevření interaktivního muzea. ■



Stylová chalupa u Přírodní památky Motyčanka.

Toto číslo zpravodaje vyšlo díky podpoře Beskydského pivovárku.

